

AĞAKAPILI İSMAİL EFENDİ'NİN SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN BİR MURAKKA'SI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Yeşim AKSOY ŞAŞTIM

Öğr. Gör. Dr. Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, yesim.aksoy@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5277-8012

Bilal SEZER

Prof. Dr. Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, bilal.sezer@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1580-4709

Yeşim Aksoy Şaştım ve Bilal Sezer. "Ağakapılı İsmail Efendi'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan Bir Murakka'sı Üzerine Değerlendirmeler". idil, 90 (2022 Şubat): s. 293-304. doi: 10.7816/idil-11-90-11

ÖZ

Kur'an-ı Kerim ve cüzlerden sonra hat ve tezhip sanatının en çok kullanıldığı alanlardan biri de murakkaalardır. Hattatların seçkin yazılarını, tezhip ve cilt sanatlarının en güzel örneklerini bu albümlerde görmek mümkündür. Türkiye'nin en büyük yazma eser kütüphaneleri arasında yer alan Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hamidiye bölümünde bulunan 21 envanter numaralı murakkaa, XVII. yüzyılda Ağakapılı İsmail Efendi tarafından yazılmıştır. Ağakapılı İsmail Efendi, Hafız Osman'ın çağdaşı olup Şeyh ekolünde mükemmel eserler vermiştir. Bu albüm bir hadis murakkaı olup, nohûdî renk ahârlı kâğıt üzerine, aklâm-ı sitte hatları ile yazılmış ve on altı kit'adan mürekkeptir. Albüm H.1102/M.1691 tarihlidir ve tezyinat unsurları bakımından klâsik dönemin etkilerini yansıtmaktadır. Bu murakkaa hat ve tezhip sanatı açısından incelenmiş olup sanat câmiasına sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Süleymaniye Kütüphanesi, murakkaa, hat, tezhip

Makale Bilgisi:

Geliş: 23 Kasım 2021

Düzeltilme: 14 Aralık 2021

Kabul: 3 Ocak 2022

Giriş

Kur'ân-ı Kerîmler ve cüzlerden sonra hat ve tezhip sanatının en fazla uygulandığı alanlardan biri de murakkaalar olmuştur. Hat, tezhip ve cilt sanatının en güzel örneklerini bu yazı albümlerinde görmek mümkündür. Murakkaa sözlükte yamalı, yama üstüne yama dikilmiş veya kâğıt parçası gibi manalara gelmektedir (Derman, 2006: 204). Terim olarak murakkaa, hüsn-î hatla yazılan, kıt'a adı verilen ve daha çok hattatların meşklarinde bulunan yazı örneklerinin mukavva üzerine yapıştırılması ile meydana gelen mecmualara verilen isimdir (Devellioğlu, 1993: 684). Murakkaaların tercih edilme sebebi, yazıların bir arada toplanmasına imkân sağlaması ve yıpranmadan uzun süre kalabilmesidir. Murakkaaların kabından çıkarılarak camlı bir çerçeve içerisine konup duvarlara asılması da son altmış yılda kullanılmaya başlamıştır (Derman, 1995: 48). Kıt'a ise parça, cüz, bölük, kısım anlamına gelir. Hüsn-ü hatla yazılmış küçük levhalara denir (Arseven, 1965: 1071). Kıt'alar, genellikle Murakkaanın parçalara ayrılmasıyla meydana gelmiştir (Derman, 1995: 506). Kıt'a geleneği Araplar'da başlamış olsa da, onlar geliştirmekte olan hat sanatını ön plana almışlar, onu belirli bir hendesî şekil içinde kullanmayı önemli saymamışlardır. Bu sebeple Abbâsiler döneminden kalan eserlerin bir ölçü ve şekle bağlı olduğu söylenemez. Ölçü ve şekil bakımından kıt'anın İranlı hattatlar vasıtasıyla geliştiği anlaşılmaktadır (Alpaslan, 2002: 506) En eski örnekleri XV. yüzyıl sonlarına ait olan murakkaalar XVI. yüzyıla kadar bir yüzey üzerine yapıştırılmamıştır (Acar, 1998: 1072). Yazılı kâğıtlar üstten ve alttan yapıştırılarak murakkaa haline getirilmesi XVI. yüzyıl dan sonra başlamıştır (Yılmaz, 2004: 183). Yazılması tamamlanmış kıt'a bir mukavvaya yapıştırıldıktan sonra müzehhipler tarafından tezyin edilir ya da ebrû kâğıdı, hatta parlak düz kâğıtlar bu maksatla kullanılabilir (Derman, 1995: 45). Hattatların çeşitli hatlarla yazdıkları kıt'alardan oluşan murakkaalar biçim olarak körüklü ve düz murakkaa şeklindedir (Derman, 2006: 205). Murakka', yazı çeşidi bakımından aklâm-ı sitte murakkaa, meşk murakka', sülüs- nesih murakkaa, muhakkak- reyhânî murakka', tevkî'- rikâ' murakkaa olarak adlandırılmaktadır. Çalışmamıza konu olan murakkaa XVII. yüzyılda Ağakapılı İsmail Efendi tarafından yazılmış bir hadis albümüdür. Eserin içinde geçen hadislerin sıhhat dereceleri ve kaynakları gibi konular alanımız dışında kaldığı için değinilmemiştir.

XVI. ve XVII. Yüzyılda Hat Sanatının Durumu

XVI. yüzyılın başlarına kadar Osmanlılarda henüz Türk zevkini gösteren bir hat ekolü yoktu. Yazı, Yâkut el-Musta'sımî (ö. 1298) ekolünün tesiri altındaydı. Osmanlılarda ilk hat ekolünü kuran Şeyh Hamdullah (ö. 1520)'tir. Şeyh Hamdullah, Yâkut üslubu üzerinde çalışmış, zevkine göre değişiklikler yaparak kendine mahsus bir yazı üslubu ortaya koymuştur. XVI. yüzyılın son yarısı ile XVII. yüzyılda sülüs- nesih yazı gelişerek çok değerli hattatlar yetiştirmiştir. Bunlar Şeyh Hamdullah ekolünü daha da ileri götürmüşlerdir. Bu hattatların en meşhurları; Sultan Ahmed Câmî'nin yazılarını yazan Kâsım Gubârî (ö. 1625), Şeyh Hamdullah'ın torunu Pir Mehmed (ö. 1580), yine Şeyh Hmdullah'ın torunu Derviş Mehmed (ö. 1592), onun öğrencisi Abdullah Kırımî (ö. 1590), değerli talebeler yetiştiren Hasan Üsküdârî (ö. 1614) ve onun talebesi Hâlid-i Erzurûmî (ö. 1630), Hâlid-i Erzurûmî'nin talebesi olup Şeyh üslubunu başarı ile sürdüren Derviş Ali (ö. 1673), onun talebeleri Hâfız Osman (ö. 1698), Suyolcuzâde Mustafa Eyyübî (ö. 1686), Teknecizâde İbrahim (ö. 1673) ve Ağakapılı İsmail Efendi (ö. 1706)'dir (Rado, 1984:91). Derviş Ali'nin talebesinden Hâfız Osman hat sanatında Şeyh Hamdullah'tan sonra yeni bir ekolün sahibi olmuştur.

Ağakapılı İsmail Efendi

İstanbulu olup doğum tarihi bilinmeyen İsmail b. Ali, XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış çok değerli ve meşhur bir hattattır. Ağakapısı mektebinin hat hocası olduğu için "Ağakapılı" denmiştir. Ali isminde bir zâtın oğlu olduğu imzalarından anlaşılmaktadır. Aklam-ı sitteyi Şeyh ekolünün ve devrin meşhur hattatı Büyük Derviş Ali'den meşk edip icâzet almıştır. Ağakapısı mektebindeki görevini vefâtına kadar sürdürdü. 1118/1706 yılında 88 yaşında iken vefât etti ve Kasımpaşa'da Tersane arkasındaki Darıderesi mezarlığına defnedildi. Şeyh Hamdullah vâdisinde mükemmel eserler veren Ağakapılı İsmail Efendi kırktan fazla Mushaf ile çok sayıda En'am ve kıt'a yazmıştır. Hafız Osman'ın Sünbüleferî Dergâhı hazîresindeki mezar kitabesini yazan Ağakapılı, "Hüsn-i hattı biz bildik, Osman Efendimiz yazdı" diyerek Hafız Osman'ı takdir etmiştir. Vefâtından sonra Hafız Osman için yazdığı kitabenin isim ve tarihleri değiştirilerek kendi kabir taşına hâkkedilmiştir. Fatih'teki Feyzullah Efendi Medrese ve Kütüphanesi'nin (bugün Millet Kütüphanesi) kitabeleri Ağakapılı'ya âittir. Yetiştirdiği talebeleri arasında en meşhuru Anberîzâde Derviş Ali'dir. Ağakapılı İsmail Efendi çağdaşı Hafız Osman'ın üslûbuna dâhil olmadan Şeyh Hamdullah ekolünde aklâm-ı sittenin çeşitli yazılarıyla enfes kıt'a ve murakkaalar yazmıştır (Mustakîmzâde, 1928:123; Derman, 1988:461; Rado, 1984:118; Alpaslan, 1999:50; Derman, 2017:236).

Hamidiye Bölümü 21 Envanter Numaralı Murakkaanın Künyesi

Bulunduğu Yer	: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi
Bölüm	: Hamidiye Bölümü
Envanter No	: 21
Eser Adı	: Murakkaa
Hattatı	: İsmail b. Ali
Yazıldığı Tarih	: 1102/1691
Yazı Çeşidi	: Muhakkak- Reyhanî, Sülüs- Nesih, Rikâ'(Hatt-ı İcâze).
Kıt'a Adedi	: 16
Ebadı	: 24 X 21,5–17,5 X 14,5 cm



Görsel 1. Murakkaanın Cildi

Cild: Murakaa kahverengi deri ciltlidir. Cilt 24 x 21,5–17,5 x 14,5 cm ebatlarındadır. Murakkaanın cildinde "İsmâil b. Ali on altı kıt'a" ifadesi ve vakıf mührü bulunmaktadır. Cildin ortasında şemse beyzî formdadır. Şemse dendanlarla çevrelenmiş, içerisine hatâyî grubu motiflerle desen tasarlanmıştır. Tezyinatın tamamında altın kullanılmıştır. Ciltte zencerek bulunmaktadır. Cildin iç kapağına ebru yapılmıştır (Görsel 1).



Görsel 2. Murakkaanın 1. kıt'ası

1. Kıt'a: Muhakkak reyhanî kıt'a altın cetvellidir. Nohudî renk ahârlı kâğıt üzerine bir satır muhakkak, dört satır reyhanî hattı ile yazılmıştır. Muhakkak yazının sonunda kalan boşluğa madalyon şeklinde tezyin edilmiştir. Hatâyî grubu motifler ve yapraklar kullanılarak yapılan tezyinatta altın, sülyen, mavi ve pembe renkler kullanılmıştır. Reyhanî hat arasında kullanılan duraklarda penç motifi ile tezyin edilmiştir. Durakların

zemininde altın üzerine sülyen, pembe, mavi renklerde kademe atılarak tezyinata canlılık kazandırılmıştır. Hat sanatında levha, murakkaa ve kitâbelerde farklı uzunluklarda satırlar halinde yazılmış bir yazının sağında ve solunda kalan çoğunlukla kare veya dikdörtgen formlarda, cetvel çekilerek belirlenmiş boşluklara yapılan tezhibe "koltuk tezhibi" denir (Birol, 2002: 151). Bu kıt'a da da yazı ve bezeme alanı lacivert renkte cetvelle ayrılmış, reyhânî yazının iki yanına koltuk tezhibi yapılmıştır. Koltuk tezhibinde hatâyî grubu motiflerle tasarım yapılmış, zemin ayrımı, dallar ve rûmî motifleri ile oluşturulmuştur. Dallar ve yapraklarda altın, motiflerde açık mavi ve açık pembe renkler kullanılmıştır. Motifler üzerine sülyen renkte kademe bulunmaktadır. Zeminde altın ve lacivert renk kullanılmıştır. Altın zemin üzerine iğne perdahı bulunmaktadır. Yazı ve tezyinat alanını çevreleyen bordür altın cetvellerle zemin ayrımı oluşturulmuş, yeşil, beyaz ve turuncu renkte kâğıtlarla tezyin edilmiştir. Vakıf mührü bulunmaktadır (Görsel 2).



Görsel 3. Murakkaanın 2. kıt'ası

2. Kıt'a: Muhakkak reyhânî kıt'a altın cetvellidir. Bir satır muhakkak, dört satır reyhânî hattı ile yazılmıştır. Birinci kıt'a da yapılan koltuk tezhibi ile tezyinat özellikleri aynıdır (Görsel 3).



Görsel 4. Murakkaanın 3. kıt'ası,

3. Kıt'a: Muhakkak reyhânî kıt'a altın cetvellidir. Bir satır muhakkak, dört satır reyhânî hattı ile yazılmıştır. Yazı ve bezeme alanı lacivert renkte cetvelle ayrılmış, iki yanında koltuk tezhibi bulunmaktadır. Tezyinata penç ve yaprak motifleri ile birbirinin devamı niteliğinde ulama tasarım yapılmıştır. Yaprak motifleri ile zemin ayrımı oluşturulmuş, bu alanın zemini lacivert renktedir. Diğer alanlarda ise zer-enderzer tekniği uygulanmıştır. Tezyinatın tamamında motiflerin üzerine sülyen renkte kademe atılarak tezyinata canlılık kazandırılmıştır. Altın zemin üzerine iğne perdahı bulunmaktadır. Yazı ve tezyinat alanını çevreleyen

bordür diğer kıt'alarda olduğu gibi tezyin edilmiştir (Görsel 4).



Görsel 5. Murakkaanın 4. kıt'ası

4. Kıt'a: Muhakkak reyhânî kıt'a altın cetvellidir. Bir satır muhakkak, yedi mâil satır reyhânî hattı ile yazılmıştır. Muhakkak yazının bitiminde kalan boşluk penç motifi şeklinde tasarlanmıştır. Motiflerde altın, sülyen, mavi ve pembe renkler kullanılmıştır. Reyhânî hat arasında kullanılan duraklar penç motifi ile tezyin edilmiştir. Yazının iki yanına yapılan koltuk tezhibi iç içe kırmızı ve lacivert renkte iki cetvelle çevrelenmiştir. Koltuk tezhibinde hatâyî grubu motiflerle yapılan ulama tasarımı bulunmaktadır. Zemin ayrımı, ayırma rûmî motifleri ile ortada iki pafta oluşturacak şekilde tezyin edilmiş, iç kısmı lacivert renktedir. Motiflerde açık mavi ve açık pembe renkler kullanılırken, diğer alanların zemini altın ile sıvanmıştır. Altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır (Görsel 5).



Görsel 6. Murakkaanın 5. kıt'ası

5. Kıt'a: Muhakkak reyhânî kıt'a altın cetvellidir. Bir satır muhakkak, altı satır reyhânî hattı ile yazılmıştır. Yazı ve bezeme alanı lacivert renkte cetvelle ayrılmış, reyhânî yazının iki yanında koltuk tezhibi bulunmaktadır. Koltuk tezhibinde hatâyî grubu motiflerle ulama desen tasarlanmıştır. Zemin ayrımı dallar ve rûmî motifleri ile oluşturulmuştur. Hatâyî grubu motifler beyaz, açık mavi ve açık pembe renklerde, rûmî motifleri ise altın ile tezyin edilmiştir. Zemin altın ve lacivert renkte olup, altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır (Görsel 6).



Görsel 7. Murakkaanın 6. kıt'ası

6. Kıt'a: Sülüs-nesih kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, yedi satır nesih hattı ile yazılmıştır. Tezhip özellikleri bakımından dördüncü kıt'a ile benzerlik arzeder (Görsel 7).



Görsel 8. Murakkaanın 7. kıt'ası

7. Kıt'a: Sülüs-nesih kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, yedi satır nesih hattı ile yazılmıştır. Sülüs yazının sonunda bulunan boşluk penç motifi şeklinde tasarlanmıştır. Nesih hat arasında kullanılan duraklar penç motifi ile tezyin edilmiştir. Durakların zemininde altın üzerine sülyen, pembe, mavi renklerde kademe atılmıştır. Yazı alanı ve bezeme alanı lacivert renkte cetvelle birbirinden ayrılmış, nesih hattın iki yanına koltuk tezhibi yapılmıştır. Tezyinat hatâyî grubu motiflerle tasarlanmış, ayırma rûmî motifleri ile zemin ayrımı yapılmıştır. Rûmî motifleri köşelere gelecek şekilde tasarlanmış, altın ile tezyin edilmiştir. Motiflerde sülyen, açık mavi ve açık pembe renkler kullanılmıştır. Zeminde altın ve lacivert renk kullanılmıştır. Altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır (Görsel 8).



Görsel 9. Murakkaanın 8. kıt'ası

8. Kıt'a: Sülüs-nesih kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, yedi satır nesih hattı ile yazılmıştır. Tezyinat bakımından yedinci kıt'a ile benzerlikler arzeder. Aralarındaki fark, zemin renklerinin yerlerinde değişiklik yapılmış olmasıdır (Görsel 9).



Görsel 10. Murakkaanın 9. kıt'ası

9. Kıt'a: Sülüs-nesih kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, yedi satır nesih hattı ile yazılmıştır. Sülüs yazının bitiminde kalan boşluk penç motifi olarak tasarlanmıştır. Motiflerde altın, sülyen, mavi ve pembe renkler kullanılmıştır. Nesih hattı arasında kullanılan duraklar penç motifi ile tezyin edilmiştir. Yazının iki yanına yapılan koltuk tezhibi iç içe kırmızı ve lacivert renkte iki cetvelle çevrelenmiştir. Koltuk tezhibinde ulama tasarım yapılmıştır. Zemin ayrımı, dendanlar ile ortada pafta oluşturacak şekilde tezyin edilmiştir. Paftaların içerisine ¼ ölçülerinde rûmî tasarımı yapılmıştır. Rûmî motifleri beyaz renkte, paftaların iç zemini ise ile sıvama altındır. Bu alanın dışında kalan motiflerde altın, zemin ise lacivert renktedir. Motifler üzerine gölgelendirmeler yapılarak tezyinata canlılık kazandırılmıştır. Yaprak motiflerinde ve pafta içerisindeki zeminde altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır (Görsel 10).



Görsel 11. Murakkaanın 10. kıt'ası,

10. Kıt'a: Sülüs-nesih kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, dokuz satır nesih hattı ile yazılmıştır. Koltuklarda iki dikey satır nesih hattı yer almaktadır. Karşılıklı iki koltukta da yazı ve bezeme alanı 1 mm'lik altın cetvelle birbirinden ayrılmıştır. Bezeme alanına bordür şeklinde penç ve yaprak motifleri kullanılarak birbirinin devamı niteliğinde desen tasarımı yapılmış, zer-ender-zer tekniği ile tezyin edilmiştir. Ortada bulunan nesih hattın altında bulunan tezyinat kırmızı renkte cetvelle sınırlandırılmış, koltuklarda bulunan motiflerin aynısı ile ulama tasarım yapılmıştır. Tezyinatın tamamında aynı motifler ve renkler kullanılmıştır. Altın üzerine muhtelif yerlere iğne perdahı yapılmıştır (Görsel 11).



Görsel 12. Murakkaanın 11. kıt'ası

11. Kıt'a: Sülüs-nesih kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, altı satır nesih hattı ile yazılmıştır. Nesih hat arasında kullanılan duraklarda penç motifi ile tezyin edilmiştir. Yazı ve bezeme alanı lacivert renkte cetvelle birbirinden ayrılmış, iki yanına koltuk tezhibi yapılmıştır. Tezyinatta hatâyî grubu motiflerden tasarım oluşturulmuş, zemin ayrımı, ayırma rûmî motifleri ile yapılmıştır. Ayırma rûmî motiflerin iç zeminini altın, diğer alanların zeminini ise altınla kaplanmıştır. Motiflerde sülyen, açık mavi ve açık pembe renkler, zeminde ise altın ve lacivert renk kullanılmıştır. Altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır. Altın cetvel dışında kalan alana zer-efşan yapılmıştır (Görsel 12).



Görsel 13. Murakkaanın 12. kıt'ası,

12. Kıt'a: Bir satır sülüs, üç satır rikâ' (hatt-ı icâze) hattı ile yazılmıştır. Sülüs yazının bitiminde kalan boşluk penç motifli şekilde tasarlanmıştır. Yazı ve bezeme alanı lacivert renkte cetvellerle birbirinden ayrılmış olup, iki yanına koltuk tezhibi yapılmıştır. Tezyinat hatâyî grubu motifler ile ulama olacak şekilde tasarlanmıştır. Motiflerde sülyen, açık mavi ve açık pembe renkler, zeminde ise altın kullanılmıştır. Motiflerin üzerine sülyen renkte kademe atılar tezyinata canlılık kazandırılmıştır. Altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır. Yazı ve tezyinat alanını çevreleyen bordür iç içe iki tane olacak şekilde tasarlanmıştır, içteki mavi renkte dıştaki ise diğer kıt'alar da olduğu gibi tezyin edilmiştir. Altın cetvel dışında kalan alana zer-efşan yapılmıştır (Görsel 13).



Görsel 14. Murakkaanın 13. kıt'ası

13. Kıt'a: Sülüs- rikâ' (hatt-ı icâze) kıta altın cetvelle çevrelenmiştir. Bir satır sülüs, üç satır rikâ' (hatt-ı icâze) hattı ile yazılmıştır. Tezyinat özellikleri bakımından on ikinci kıt'a ile aynı özelliklere sahiptir (Görsel 14).



Görsel 15. Murakkaanın 14. kıt'ası

14. Kıt'a: Sülüs- rikâ' (hatt-ı icâze) kıta altın cetvellidir. Bir satır sülüs, üç satır rikâ' (hatt-ı icâze) ile yazılmıştır. Rikâ' (hatt-ı icâze) hattın iki yanına yapılan koltuk tezhibi lacivert renkte cetvelle çevrelenmiştir. Koltuk tezhibi $\frac{1}{4}$ ölçülerinde rûmî motifi kullanılarak tezyin edilmiştir. Altın ve lacivert renkler kullanılmıştır. Motifler üzerine gölgelendirme ve altın zemin üzerine iğne perdahı yapılmıştır. Yazı ve tezyinat alanını çevreleyen bordür iç içe iki tane olacak şekilde tasarlanmış, içteki mavi renkte dıştaki ise diğer kıt'alar da olduğu gibi tezyin edilmiştir. Altın cetvel dışında kalan alana zer-efşan yapılmıştır (Görsel 15).



Görsel 16. Murakka'nın 15. Kıt'ası

15. Kıt'a: Sülüs- rikâ' kıt'a altın cetvellidir. Bir satır sülüs, üç satır rikâ' (hatt-ı icâze) hattı ile yazılmıştır. Sülüs hatta son harf mavi bordürün içine gelecek şekilde tasarlanmıştır. Tezyinat bakımından on dördüncü kıt'a ile benzerlikler arzeder. Aralarındaki fark, rûmî ve zemin renklerinde değişiklik yapılmış olmasıdır (Görsel 16).



Görsel 17. Murakkaanın 16. kıt'ası

16. Kıt'a: Sülüs- rikâ' (hatt-ı icâze) kıt'a altın cetvelle sınırlandırılmıştır. Bir satır sülüs, beş satır rikâ' (hatt-ı icâze) hattı ile yazılmıştır. Sol koltukta, iki satır nesih yazı koltuk tezhibinin içinde dendanlarla ayrılan paftanın içine yazılmıştır. Tezyinat özellikleri bakımından dokuzuncu kıt'a ile benzerlikler arzeder. Aralarındaki fark, rûmî motiflerinin açık mavi, hatâyî grubu motiflerin ise açık mavi ve pembe renkte tezyin edilmiş olmasıdır (Görsel 17).

Sonuç

Murakkaalar hat, tezhip, cilt gibi kitap sanatlarının bir arada sunulduğu yazı albümleridir. İslam medeniyetinin yüksek sanat seviyesini gösteren bu albümler, devrinin sanat anlayışını ve zevkini de gösterirler. Günümüzde, bu kıymetli sanat eserleri müze ve kütüphanelerimizde özenle korunmaktadır. Bu çalışmaya konu olan murakkaa Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hamidiye bölümünde 21 envanter numarasıyla yer almaktadır. Murakkaa nohûdî renk ahârli kâğıt üzerine, aklâm-ı sitte hatları ile yazılmış ve on altı kıt'adan oluşan bir hadis mecmuasıdır. Murakkaa XVII. yüzyılın meşhur Hattatı Derviş Ali'nin öğrencisi Ağakapılı namıyla bilinen İsmail b. Ali tarafından 1102/1691 tarihinde yazılmıştır. Ağakapılı İsmail Efendi Hafız Osman'ın çağdaşı olmasına rağmen ondan etkilenmeden Şeyh ekolünde mükemmel eserler veren bir hattattır. Bu murakkaanın da Şeyh Hamdullah'ın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi Bölümünde bulunan EH. 2091 envanter numaralı murakkaından naklen yazmıştır. Bunu da 15. kıt'a da "satır satır" naklettiğini belirtmiştir. Hattat albümün baştan beş kıt'asını muhakkak- reyhânî, sonraki altı kıt'asını sülüs-nesih ve sonraki kıt'aları sülüs-rikâ' (hatt-ı icâze) yazılarını kullanarak görsel şölen sunmuştur. Murakkaada bulunan kıt'aların her biri o günün zevk ve beğenisine göre tezyin edilmiştir. Kıt'ada yazının iki yanına yapılan koltuk tezhiplerinin ebatları yazı satır sayısına göre ölçülendirilmiş, tezyinat alanının ölçüsü ve tezhip tasarımları aynıdır. Tezhiplerde birbirinin devamı niteliğinde ulama tasarımlar tercih edilmiştir. Murakkaada bulunan on kıt'a'nın bordür tezyinatları aynıdır. İki kıt'ada bulunan bordürde yazının altına ve üstüne mavi renkte bordür eklenmiş, dört kıt'ada ise iç içe iki bordür bulunmaktadır. Kıt'alarda bulunan koltuk tezhipleri incelendiğinde aynı müzehhibin elinden çıkmışçasına birbiri ile uyumlu tasarımlar, motifler, renkler ve işçiliğe sahiptir. Her kıt'a da iğne perdahı bulunmaktadır. Tezhip sanatı XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerileme göstermeye başlamış, aynı zamanda klâsik tarzda eserler verilmeye de devam edilmiştir. Dolayısıyla murakkaa XVII. yüzyıl sonlarında yazılmakla beraber tezyinat unsurları, motiflerdeki estetik, işçilik, tasarım özellikleri ve kullanılan renkler bakımından klâsik dönem tezhip özelliklerini yansıtmaktadır. Günümüz sanatçılarının kitap sanatlarında yeni bir terkihe ulaşmaları, mâziye âit bu hazinelerin ortaya çıkarılmasına bağlıdır.

Kaynaklar

- Alpaslan, Ali. "Kıt'a" TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, TDV Yayınları, 25, (2002):505-506.
—, Ali. Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, (1999):50.
Arseven, Celal Esat. Sanat Ansiklopedisi, II, İstanbul, Milli Eğitim Basım Evi, (1965):1071.
Biol, İnci Ayan "Koltuk Tezhibi" TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yayınları, 26, (2002):151-153.

- Derman, M. Uğur. "Ağakapılı İsmail", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yayınları, 1, (1988):461-462.
- Derman, M. Uğur. Kıt'alar, Sabancı Koleksiyonu, İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, (1995): 43-45.
- , M. Uğur. Hat Sanatında Osmanlılar, Sabancı Koleksiyonu, İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, (1995):28-30.
- , M. Uğur. " Murakka' " TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yayınları, 31, (2006):204-205.
- , M. Uğur. Türk Hat Sanatından Seçmeler, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi, (2017):236.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca- Türkçe Lûgat, Ankara, Aydın Kitapevi Yayınları, (1993): 684.
- Rado, Şevket. Türk Hattatları, İstanbul, Tifdruk Matbaacılık, (1984): 91-118.
- Sâdettin, Mustakimzâde Süleyman. Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul, Türk Tarih Encümeni Yayınları, Devlet Matbaası, (1928):123.
- Yılmaz, Abdulkadir. Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları, İstanbul, Damla Yayınevi, (2004).



ASSESSMENTS ON A MURAQQA OF AGAKAPILI ISMAIL EFENDI IN THE SULEYMANIYE LIBRARY

Yeşim AKSOY ŞAŞTIM
Bilal SEZER

ABSTRACT

One of the areas where the art of calligraphy and illumination is used the most after the Qur'an and cüz is muraqqa. It is possible to see the distinguished writings of calligraphers and the best examples of illumination and binding arts in these muraqqaas. The muraqqa with inventory number 21 in the Hamidiye section of the Süleymaniye Manuscripts Library, which is among the largest manuscript libraries in Turkey, was written by Ağakapılı İsmail Efendi in the 17th century. Ağakapılı İsmail Efendi was a contemporary of Hafız Osman and produced excellent works in the Seyh ecole. The muraqqa is a hadith muraqqa and consists of sixteen stanzas, written with aklâm-ı sitte lines on a chickpea colored ahar paper. Muraqqa is dated H.1102/M.1691 and reflects the effects of the classical period in terms of illumination elements. The muraqqa has been examined in terms of calligraphy and illumination art and presented to the art literature.

Keywords: Süleymaniye Library, muraqqa, islamic calligraphy, illumination